

■ Marina SVETAYEVA

15 aprel 2017

WWW.KASPI.AZ

(Əvvəli ötən sayımızda)

Geriyə baxanda görürsən ki, Puşkinin şeirləri, ümumiyyətlə, şeirlər (mənim kitablarımda azlıq təşkil edən lirikanın nadir halları istisna olmaqla) mənim kimi yeddi yaşlı balaca qız üçün ana suallarından da müəmmalı olan sirli rəsmlərin sırasına daxil imiş. Çünki şeirlər də hisslər kimidir, amma suallar özü də anlaşılmazlıq yaradır - onların varlığından gəldiyim nəticə budur. Anam heç nə soruşmadıqda, mən hər şeyi çox gözəl başa düşürdüm, daha doğrusu, başa düşmək haqda düşünürdüm, sadəcə görürdüm, duyurdum. Amma xoşbəxtlikdən anam heç də həmişə soruşmurdu və bəzi şeirlər anlaşılmaz qalırdı.

**Təpələrin arxasında
Silah səsi və tələş.
Kazakların qarşısında
At çapırdı Dəlibaş.**

Dəlibaş əcinnədir. Ona görə də

dağlı və Bonopart. Naməlum Qaradağlılar - öz naməlumluğu ilə ikinci namələmə - sual verir.

- Bəs Bonopart nədir? -yox, bunu anamdan soruşmamışam. Onunla “ayaqüstü” uğursuz və unudulmaz gəzintimizi yada salaraq, mənim bütün uşaqlıq illərim ərzində ilk və yeganə sual vermək cəhdim bu oldu: -Ana, Napoleon nədir? -Necə? Sən Napoleonun nə olduğunu bilmirsən? -Yox, mənə heç kim deməyib. - Bu ki, havadan bəllidir.

Heç zaman öz ümitsiz pərtlik hissimi unuda bilmərəm! Mən “havadan asılı qalan”ın nə olduğunu bilmirdim, amma gördüm: Napoleon adlanan və havada asılan nədirsə, tezliklə həmin kitabdakı “Hava gəmisi” və “Gecə baxışı” ilə təsdiq olundu.

Qaradağlıların əlbəttə ki, özlüyümdə bütünlüklə qara olduğunu düşünürdüm- onları zənci bilirdim və Puşkin kimi təsvir edirdim. Bu qəddar qəbilənin yaşadığı dağlar isə tamamilə qaradır. Qara dağlarda qara adamlar: uşaqların çəkdiyi kimi, dağın hər

- ... Bütünlüklə bəyaz. Düz demirəm, Musya, o dedi?

- Musya, mən elə demişəm? Onun dediyi kimi demişəm?

- Hər halda, kim deyir-desin (əlbəttə ki, sən demisən Andryuşa, çünki Asya bu cür axmaqcasına danışmaq üçün çox balacadır), amma cəfəngiyatdır. O dəqiqə ölüb, ağ rəngdə gözə görünmək necə ağılınıza gəldi? Mən ölməyəcəyəm, əksinə, biz indi hamımız dənizə gedəcəyik.

Dənizə doğru.

1902-ci ilin yayında baş verənləri dərslikdən, özüm tərtib etdiyim qeyd dəftərcəsinə köçürmüşəm. Dərslikdə varsa, yenidən kitabçaya köçürmək nəyə lazımdı? Həmişə özümle cibimdə gəzdirmək üçün, bir də dəniz vasitəsilə Paçevoya gəzərkən belə yazdıqlarımın mənim olsun üçün köçürürəm.

Üst mərtəbədəki eyvanımızda təkcə əyləşmişəm, tər içindəyəm. İyul, günorta çağı, çardağın üstündə, ən əsası, babamın ölümqabağı vəsiyyəti etdiyi varidatının təhlükəsizliyi

“Mühit” sözü başqa heç bir şeirdə bu cür aydın deyilməmişdi. Bəs niyə əlvida! Çünki sevdiyin zaman həmişə vidalaşırsan. Vidalaşdığın zaman ancaq sevirsen. “Mənim qəlbim arzuların sərhədidi” - sərhəd nəse daş kimi, olduqca möhkəmdi. Yəqin ki, onun sevimli daşı hər zaman üstündə əyləşdiyi daşdır.

Amma şeirdəki ən sevimli hissə budur: Boşuna parçalandı qəlbim mənim!

Boş yer - oradır. Hara? Mənim getdiyim yer. Aramızdan axan Oki çayının o biri sahil. Çünki aramızda Oki var...

Sən gözləyirdin. Sən çağırırdın. Mənim qollarım qandallı idi.

**Boş yerə parçalandı,
Kədərli qəlbim mənim.
Nəhəng hisslərə vurğun
Sahillərdə qaldım mən.**

Boş yer oradır, nəhəng hisslərlə daşan dəniz . Belə çıxır ki, Puşkin məhz ora bəslədiyi arzuya görə sahilə də qaldı.

O niyə getmədi? Çünki, nəhəng hisslərə vurğundu, o qədər arzulayırdı ki, arzular çoxalır, böyüyür!

Taleyi inkar edərək deyirəm:

Sahildə qaldım mən.

(Aman Allah! İnsan öz cinsiyyətinin təyin olunması ilə nələr itirir, bütün göy rəngli kədərli və çaylar sifə-tə dönür, buruna, gözlərə, mənim uşaqlığımda isə həm də biğlara çevrilirdi... Biz hər zaman elə amansızca yanılırdıq ki...)

Budur, qəbir daşında ata adını və soyadını yazmaqdan imtina etdilər (bu adamın iki adı var idi, soyadı isə yox idi) və daş boşluq olaraq qaldı.

**Qaya şöhrətin məzarı
Yuxular məkanıdır.
Hərdən düşünürəm orda,
Napoleon uyuyur.**

Bu misraları əvvəllər oxusaydım “Ana, Napoleon nədir?” deyə soruşmazdım. Napoleon əzab verilən, əzablar içərisində ölənlər şəxsdir. Sevmək üçün bir ömür azdırmı?

**...Ardınca tufan səsi tək
İtirdik başqa dahini.
Düşüncələrimizin digər
hakimi olan Bayronu.**

Amma artıq ulduzları görmürəm: gördüyüm dənizdir, bir də başı işıqlardan, bədəni buludlardan ibarət, havada şütüyən dahi. Onun adı Bayrondur.

Bu, təb zirvəsi idi. “Əlvida dəniz”lə başlamışdı göz yaşları. “Əlvida dəniz! Unutmaram” o, dənizə söz verir, mən Tarusdan gedərkən qayın ağaclarına, fındıq ağacına, şam ağacına söz verdiyim kimi. Bəlkə də dəniz inanmır və düşünür ki, unudacaq, bu zaman o, yenidən söz verir:

**Uzun zaman duyacağam
Gecələr uğultunu
(Unutmaram)
Meşə, səhra sükutda
Dözəram, səninlə doluyam
Qayaların, körfəzlərin:
İşıq, kölgə və dalğaların səsi**

Və budur: Həm də daxilində olan dənizi öz başı üzərində daşıyan Puşkin... (səninlə doluyam) deməli, onun daxilində hər şey dalğalanır. O, sanki səmaya qədər uzanan nəhəng büllur uzunsov yumurtada qərar tutub. Orda-Tver bulvarında bütün səmanı başında saxlayan Puşkin kimi, bu Puşkin də bütün dənizi özü ilə səhraya aparacaq. Orada onu yağış tək yağacaq və yenə dəniz yaranacaq.

**Meşə, səhra, sükutda
Dözəram, doluyam sənlə.
Qayaların, körfəzlərin:
Kölgə və dalğa səsiylə...**

(Ardı var)

**Rus dilindən tərcümə edən:
Xatirə Nurgül**

qırmızıdır. Ona görə də fırlanır. Kazakla əcinnə dalaşır. Mənim təəccübüm və kədərlənmək səbəbim o idi ki, 1924-cü ildə Praqada əvvəlcə bir rus tələbədən, sonra başqasından, sonra üçüncüdən eşitdim ki, Dəlibaş çerkes bayrağıdır, çerkesin özü deyil. Əfv edin, Puşkində “yellənir qırmızı dəlibaş!” ifadəsi var - çerkes necə yellənə bilər axı? Bayraq yellənir - çox əla da yellənə bilər. Çerkes isə bütün libası ilə bərabər yellənməlidir. Bu, artıq modernizmdir. Puşkin modernistlərdən onunla fərqlənir ki, sadə yazır, onun bütün dahiliyi də elə bundadır. Nə yellənə bilər? Bayraq. - Mən həmişə başa düşürdüm ki,

**Dəlibaş zirvədədir
Başını itirib Kazak**

sətilərindən məlum olduğu kimi hər ikisi eyni vaxtda bir-birini məhv edib. Mənim xoşuma gələn də elə bu idi. - Saf, poetik fantaziya! Yazıq Puşkin məzarda fırlanacaq! “Dəlibaş zirvədədir” yəni “bayraq artıq zirvədədir, kazak isə bu dəqiqələrdə bayraqdarın boynunu vurub”. - Amma, məni olduqca incidir - nə üçün kazakın boynu vurulur, çerkes isə sağdır? Və bayraq necə zirvədə ola bilər? - Mənim deyəsən, daha çox bayraq xoşuma gəldi - necə uyğun bilirsizsə elə olsun, amma Puşkin bu cür yazıb.

Beləcə, mən kədərli halda əmin oldum ki, dəlibaş bayraqdır. Bütün o ildırım sürətli qarşılıqlı məhvetmə səhnəsini isə uydurmuşdum. Və birdən 1936-cı ildə - yəni elə indi şeirləri oxudum. Nə böyük xoşbəxtlik!

**Kazak sən bil ki, döyüşə
Tam hazırkı Dəlibaş.
Əyri qılıncla vurular
Çiyin üstündəki baş.**

Bu bayraq əyri qılıncla kazakın başını bədənindən ayıracaq?

Yazıq yetmiş yaşlı varvar (qədim yunanlıların dillərini başa düşmədikləri yadellilərə verdikləri ad - X.N) ondan dörd dəfə böyük Praqa universitetinin baş tərbiyəçisini deyil, Rusiyanın ağıllı qəhrəmanını düzgün başa düşürdü. Amma şeir bütünlüklə tapmaca idi.

**Qaradağlar?
O, nədir?**

Bonapartdan soruşdum” - hər sətirdə biri olmaqla iki naməlum: Qara-

daşında azacıq qəddar qara qaradağlılar. Bonopart isə yəqin ki, qırmızıdı və rəhmli. Bütün dağda təkdir. (Bonopartın havada uçuşan həmin Napoleon olduğuna mən heç şübhə etmirdim. Anam isə bu cür sualdan kədərlənərək cavab verməyi unuttu).

Napoleonun nə olduğu sualına cavabı nə anam, nə də bir başqası yox, elə Puşkin özü verdi.

- Asya! Musya! Görün indi sizə nə deyirəm! - Andryuşa cəld, bir az canavarsayağı - iti və çaşqın təbəssümü, pilləkən boyu gurultu ilə uşaq otağına daxil oldu. - Elə indicə doktor Yarxo anamı müayinə etdi, dedi ki, onda vərəm var, o, öləcək və bizim gözüməzə bəyaz rəngdə görünəcək.

Asya ağladı, Andryuşa tullandı, mənse... Mən heç nə eləməyə cəhd etmədim, çünki Andryuşanın ardınca anam içəri daxil oldu.

- Uşaqlar! Indicə doktor Yarxo gəlmişdi və dedi ki, mənə vərəm var və biz hamımız dənizə gedəcəyik. Sevinirsiniz, düzdür?

- Yox! - Asya artıq hiçqırırdı - çünki, Andryuşa dedi ki, sən öləcəksən və bizə bəyaz rəngdə görünəcəksən.

- Yalan deyir! Yalan deyir!